

## BOSHLANG'ICH SINFLARDA KUYLASH MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

**Mirdjamalov Olimjon Mirmuxitdinovich**

*Namangan davlat universiteti Magistratura mutaxassisligi  
Musiqqa ta'limi va san'at yo'nalishi 2- bosqich magistranti  
@Mirdjamalov\_Olimjon*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini musiqa darsiga qiziqtirish va qo'shiq kuylash malakalarini shakllantirish ushbu dars oldida turgan muhim masalalardan biri ekanligi haqida, hamda ko'pchilik bo'lib qo'shiq kuylash - musiqaviy qobilyatning rivojlantirishi to'g'risida bir qator ma'lumotlar berilgan. Bundan tashqari bo'lajak musiqashunoslarni yetishib chiqishi uchun mamlakatimizda amalga oshirilayotgan juda ham ko'plab qulayliklar, shart-sharoitlar yuzasidan ma'lumot berilgan.*

**Kalit so'zlar:** *estetika, qo'shiq, tovush, asar, kuylash, mahorat.*

**Annotation:** *music of Primary school students in this article formation of skills to interest and sing in the lesson of this lesson about the fact that it is one of the most important issues facing, as well as the majority singing a series about the development of musical abilities the data is given. In addition, the cultivation of future musicians for many of the amenities that are being implemented in our country, it is a must-information on the conditions is given.*

**Key words:** *aesthetics, song, sound, work, singing skill.*

Qo'shiq aytish kuylovchiga faqat estetik zavq beribgina qolmay, balkiy bo'lajak musiqashunoslarni tayyorlashda ham katta ahamiyat kasb etadi eshitish qobilyatining rivojlanishiga yordam beradi, nafas yo'llarini rivojlantiradi. (1)

Yaxshi va ravon kuylash malakalari, tarbiya kelajakda ijobiy samara keltirib, rang - barang qo'shiqlarni ifodali kuylash imkonini beradi. Albatta bu jarayon oson kechmay, o'qituvchidan qalitis muammo va vazifalarni to'laqonlilik bilan hal etishni talab etadi. Ma'lum qo'shiqni kuylash davomida o'qituvchi quyidagi vazifalarni hal etish yo'llarini olmog'i kerak.

- qo'shiq to'g'risida boshlang'ich tushunchalar berish orqali o'quvchilarda xissiy taassurotlarini shakllantirish;

- Ijro etish rejasini tuzishga qaratilgan musiqiy yo'nalishni tahlil qilish;

- Asarni kichik bo'laklarga bo'lib ishlash hamda kuylash malakalarini shakllantirish yo'llarini rejalashtirish;

- Ayrim jumalarni puxta o'rganish maqsadida takrorlash hamda ifodali kuylashga zamin yaratadigan mashqlardan foydalanish;

- Asarning badiiy harakterini tinglovchiga yetkazib kuylash. oqituvchi bu vazifalarni bajarishga kirishar ekan eng avvalo tanlangan bu qo'shiqning yaratilishi haqida o'quvchilarga qisqacha ma'lumot berib ma'lum cholg'u asbobi jo'rligida ifodali kuylab beradi;

Musiqiy tovushlarning baland - pastlik yo'nalishi hamda ijro xususiyatlarining bolalar yoshiga mos yoki mos emasligi to'g'risida ular bilan savol - javob qilish orqali qisqacha

tahlil o'tkazadi. Qo'shiqning kichik bo'laklarini qayta ishlash, ular orasidagi bolalar qayta o'ylab aniq idrok etganlaridan so'ng qo'shiqni to'liqligicha kuylash mumkin: bolalar qo'shiqni to'lig'icha ijro etayotgan vaqtda bir birini eshitishga harakat qila boshlaydilar. Bu holatni bo'lib navbat bilan qo'shiqni kuylatadi. U yerda ham kuylovchilar, ham tinglovchilar hosil bo'ladi. Savol - javob tariqasida har qaysi guruxning qay darajada kuylanganligi aniqlanadi va o'qituvchi tomonidan baholanadi. Bu bilan asarning badiiy xarakterini tinglovchiga yetkazib kuylash vazifasi amalga oshiriladi.

Bu vazifalarning o'quvchilarni bilim doirasini ya'ni kuylash madaniyatini shakllantirmasdan turib, amalga oshirib bo'lmaydi. Kuylash malakalarining shakllanishi har bir bolaning o'z xususiyati va qo'shiqchilik qobiliyatiga ham bog'liqdir. Chunki bolaning maktabgacha musiqaga, qo'shiq aytishga bo'lgan munosabati, maktabda undagi kuylash malakalarining ta'kidlanishi sifatiga ta'sir qiladi.

Ma'lum bir qo'shiqni kuylash jarayonining o'z talablari to'g'ri va puxta bajarilgandan so'ng asarning musiqiy yo'nalishi orqali o'quvchilarda kuylash malakasining shakllanib borishga katta e'tibor beriladi. Buning uchun esa quyidagi bosqichlar orqali maqsadga erishish rejalashtiriladi:

- 1.Oddiy va elementlar kuylashni o'rganishga erishish.
- 2.Oddiylıkdan murakkablıkka ko'chadigan mashqlar ustida ishlash.
- 3.Hosil bo'lgan kuylash mahoratidan o'rinli foydalanish.

Birinchi bosqichdan boshlab o'quvchilarga qo'shiq kuylash yo'llari o'rganilib boriladi. Albatta bunda tovush imkoniyatlari (diapazonni) hisobga olinadi va toza sof hamda ifodali kuylalariga harakat qilinadi. Yumshoq kuylash va to'g'ri talaffuz qilish va erkin kuylashga alohida e'tibor beriladi. Buning uchun esa og'iz va jag'lar harakatini to'g'ri harakatga keltirish ta'minlanib boriladi. O'quvchilarni toliqtirib qo'ymaslik maqsadida esa, kuylash faoliyatini musiqa tinglash faoliyati bilan tez - tez almashtirib turish nazardan chetda qolmasligi kerak. Birinchi bosqichning amalga oshirishda musiqa o'qituvchisining ushbu malakalarini bir - biriga bog'liqligini ta'minlashga erishuvchi muhit hisoblanadi.

Ikkinchi bosqichning maqsadi o'qituvchilarning yorqinlikni puxta ta'minlash va hosil qilish, ovoz tembridagi yorqinlikni puxta ta'minlash va tovushlarda hamohanglikni oshirishdir. Shu maqsadda turli mashq yohud gammalardan foydalaniladi. Shuningdek, nafasni to'g'ri taqsim etish va to'la shakllantirish yo'llari ustida ish olib boriladi.

Demak, har ikki bosqich ham o'quvchilarda qo'shiq kuylash malakalarini shakllantirilib borishga qaratilgan bo'lib, jarangdorlikning sof va ifodali bo'lishi, ovoz hosil qilish usulining mustahkamlanishi, tovush temбри sifatining samaradorligini oshishi yohud diapazonning sezilarli darajada kengayishi, talaffuzlarining to'g'ri va aniq bo'lishiga chorlaydi.

Har ikkala bosqichda shakllangan kuylash malakalari uchinchi bosqichda yanada mustahkamlanadi. Chunki bu bosqich davrida o'quvchilar puxta va chuqur musiqiy his - tuyg'u, tushunchaga ega bo'ladilar, hamda qo'shiqning to'g'ri kuylash yo'llarini ancha yaxshi o'zlashtirilgan bo'ladilar. Shuning uchun ham bu davrga kelib, tovushlarning katta

sakrashlarini o'z ichiga olgan ayrim mashqlardan bevosita foydalanish maqsadga muvofiqdir. Buning natijasi shunga chorlaydiki, o'quvchilarning o'zaro kuylash malakalariga ta'sir qiladi. Nafas olish me'yorining tartibi bo'lishida o'qituvchining kuchli nazorati kuylashda ifodalilikni, urg'u va talaffuzlarni ifodali bo'lishiga olib keladi.

Kuylash malakalarini shakllantirish va rivojlatirib borishda kichik va qisqa kuylash mashqlari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Buning uchun mashqlarni tez - tez takrorlab turish va o'quvchilarni guruhga bo'lib kuylashni joriy etish foydalidir. Musiqa asarini esa, kichik bo'laklarga bo'lib o'rganish yaxshi samara beradi. Buning uchun qo'shiqning umumiy harakteridan uzoqlashmaslik, jumlar orasidagi o'zaro bog'lanish va izchillikning to'laligicha saqlash kerak. O'quvchilar qo'shiqni ijro etayotganlarida o'zaro bir - birlarini eshitib kuylashlariga alohida e'tibor berish, ayrim hollarda esa yakkaxonlik hamda ko'pchilik ijrosini qanday tinglash kerak ekanligi to'g'risida tushuncha berib borish nazardan chetda qolmasligi kerak.

Ma'lumki, o'quvchilar biror bir musiqa asarni erkin tahlil qila olmaydilar, yo hud dastlabki mashqlarda qo'lga kiritilgan natijalarni keyingi mashqlarda ishlatishga qiynaladilar. Kuylash malakalari orasidagi bog'liqlikni esa yaxshi sezmaydilar. Bunday hollarda bevosita darsning samarali kechishida, ma'lum bir asarni sifatli kuylashda ancha qiyinchiliklar tug'diradi. Shu sababli ham o'quvchilar orasida «qayta kuylash mashqlari» usulida qo'llash darkor.(2) Bu usulning 2 sharti mavjud bo'lib, har ikkalasi bir - biri bilan uzviy aloqadorlikka ega.

Birinchi, o'quvchi kuylayotganda aynan qilish va qanday ijobiy natijaga erishishi mumkin bo'lgan puxta va aniq bilimga ega bo'lishlik bo'lsa, ikkinchi, nimaga erishganini har bir mashqning qanday natija berganini, shuningdek, qanday xatolarga yo'l qo'yilganligini bilishlikdir. Shu yo'sinda qo'llanilayotgan keyingi mashqlarda esa bevosita ushbu xatolarni bartaraf etish, tuzatish, sof va tiniq kuylashga qaratilgan bo'lishi kerak.

Birinchi shartning puxta va to'g'ri bajarilishi uchun o'qituvchi savodxonligi jarayonini kuylash jarayoniga bog'liqligi hamda har ikkala jarayonning mantiqan o'zaro bir - biriga mos bo'lishiga e'tiborni qaratmog'imiz lozim.(3) Ikkinchi shartning puxta bajarilishi esa qayta kuylash mashqning ma'lum maqsadga qaratilganligiga bog'liqdir.

Asosiy maqsadimiz ma'naviy boyligimiz bo'lmish mumtoz musiqa ijodkorlari, millatimizning ma'naviy dunyosini ohanglarda ifoda etib kelgan namoyandalar, ko'p asrlik tarixni bosib o'tib, o'zining muayyan musiqiy an'alarini avloddan avlodga boyitib bastakorlik ijodiyoti tarixi va ilmiy merosini ardoqlash, ularni o'sib kelayotgan yosh avlodga o'rgatish, ushbu an'analarga sodiq holda barcha o'quvchilarga go'zallik, nafosat, yaqinlariga mehr, do'stlariga oqibat, yordam ko'rsatish, eng avvalo vataniga sadoqat, xalqining yetuk farzandi bo'lishi ruxini uyg'otish oily vazifamizdir.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

- 1.Xushnavolar."Arjumand media" Namangan 2020.B-11.
- 2.Solfedjio.Agajanov.K.Fritkin. 1986 y.B-8.
- 3.Solfedjio II-tom. K.Fridkin. 1984 y. B-3.

4.H.Nurmatov, N.Norxo'jayev Musiqa (3-sinf uchun darslik)

5. O.Ibrogimov. Musiqa (4-sinf uchun darslik).